

Norqobilova Oydin,

Master's Student, 1st Year

Faculty of Uzbek Language and Literature

Tashkent State University of Uzbek Language and Literature named after Alisher

Navoi

E-mail: oydin norqobilova4@gmail.com

THE IMAGE OF THE PSYCHE IN THE IMAGE OF WOMEN IN THE NOVEL “NIGHT AND DAY”

ANNOTATION: Abdulla Kadiri's novel “Night and Day” is a classic work of Uzbek literature. The issue of women's will also plays an important role in this novel. The novel deeply analyzes the changing society and its values at the beginning of the 20th century, in particular, the relationships between women and man the feelings in their hearts.

Key words: novel, female masculinity, society, relationships, feeling.

Kirish. Milliy adabiyotimizning yorqin yulduzlaridan bo'lgan Cho'lpon nafaqat she'riyatda, balki nasrda ham o'ziga xos uslubga ega ijodkordir. Cho'lpon singari o'zbek adabiyoti namoyondalarining mahorat sirlarini o'rganish XX asr adabiyotining ijtimoiy-estetik mohiyatini belgilashda muhim rol o'ynaydi. Cho'lponning «Kecha va kunduz» romanidagi badiiy-uslubiy izlanishlarni adabiyotshunoslik, uslubshunoslik yutuqlariga tayanib, jahon adabiyotida o'z ifodasini topgan umuminsoniy ma'naviy qadriyat mezonlari asosida tahlil qilishga urinib ko'ramiz. Aslida san'at asari, xususan, roman va jamiyat hayotining badiiy uslubiy tahlili bir-biridan ajralmaydigan hodisalardir. Ularni o'zaro uzviy aloqadorlikda o'rganish «Kecha va kunduz»ning XX asr o'zbek romanchiligidagi o'rni va jahon romanchiligiga mushtarak jihatlarini kuzatishga imkon beradi. Asardagi uslubiy-stilistik figuralarning g'oyaviy-badiiy qimmatini ham asardagi qahramonlar taqdirining mazmun-mohiyati bilan bog'liqdir.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili. O'zbek adabiyotshunosligi badiiy nasr sohasida M.Qo'shjonov, P.Qodirov, U.Normatov B.Karimov va boshqalarning

Abdulla Qodiriy, Abdulla Qahhor, Oybek uslubi tahliliga doir chuqur tadqiqotlarida, H.Boltaboevning Fitrat merosiga doir, O.Sharafiddinov, N.Karimov, S.Mamajonov, D.Quronov, U.Sultonovlarning Cho‘lpon nasriy asarlariga doir tadqiqotlarida muhim va teran ilmiy kuzatishlarni ko‘ramiz. D.Quronovning “Kecha va Kunduz” romanida xarakterlar psixologizmi» deb nomlangan nomzodlik ishida Cho‘lponning nasrimiz rivojida tutgan o‘rni masalasi ilk bora monografik yo‘sinda maxsus o‘rganildi. Tadqiqotda Cho‘lpon nasri poetikasiga xos xarakter yaratish va xarakterlar psixologizmi masalalarini o‘rganishga alohida e‘tibor berilgan. D.Quronovning “Cho‘lpon poetikasi” (nasriy asarlari asosida) doktorlik tadqiqoti maqsadi Cho‘lpon nasriy ijodining badiiy o‘ziga xosligini, davr shart-sharoitlari bilan bog‘liq holda yuzaga kelgan xususiyatlarini tadqiq etish zaminida adibning o‘zbek realistik nasri taraqqiyotida, milliy badiiy tafakkur tadrijida tutgan o‘rnini belgilashga qaratilgan. D.Quronov Cho‘lponni davr kontekstida olib qaraydi va g‘oyaviy-estetik tahlil yo‘lidan boradi. M.Yo‘ldoshevning “Cho‘lponning badiiy til mahorati (“Kecha va Kunduz” romani misolida)” deb nomlangan nomzodlik dissertatsiyasi ham yangi yo‘nalishdagi ishlardan hisoblanadi. Bu tadqiqotda Cho‘lponning badiiy til mahorati, xususan, “Kecha va Kunduz” romanining tili birinchi marta lingvo-poetik aspektida o‘rganilgan.

Tadqiqot metodologiyasi. Mazkur maqolada Cho‘lpon o‘zining badiiy asarlarida ijtimoiy va ruhiy masalalarni yoritib, o‘z zamonining o‘zgaruvchan voqealariga munosabat bildirgan. Uning romanida, asosan, zamonaviylikni, ichki dunyoqarashlarni va ayollar erki masalari o‘rnini chuqur tahlil qiladi. Agar Cho‘lponning romaniga xos qarashlar xotin-qizlar ruhiyati orqali ochiqqlangan.

Tahlil va natijalar. Abdulhamid Cho‘lponning XX asr milliy romanchiligimiz taraqqiyotida munosib o‘rni bor. Badiiy adabiyot obrazli tafakkur hosilasi o‘laroq voqelik, ijtimoiy turmush, inson, uning qalbi, e‘tiqod maqsadlari, o‘y-fikrlari, ruhiyati haqida o‘ziga xos tarzda badiiy vosita va usullar bilan fikrlashdir. “Kecha va Kunduz”ning badiiy yuksakligi, insonparvarlik pafosini belgilovchi xususiyatlar ijodkorning xalq hayoti va xalq ruhiyatini, turli ijtimoiy

tabaqa vakillarining tabiatini, ma'naviy-ruhiy olamini, ijtimoiy mavqeini jamiyat intilishlarini yaxshi bilishi va mohirona ifodalashidir. Adib o'zi qalamga olgan davr ruhini, jamiyat ijtimoiy siyosiy hayotini, ya'ni hokimiyat va xalq, jamiyat va shaxs munosabatlarning nozik nuqtalarini teran anglaydigina emas, nafis, shirali, xalqona tilda ifodalay oladi. "Kecha va Kunduz" asarida ayollarning erki va ularning jamiyatdagi o'rni an'anaviy qarashlar bilan bog'liq. Asarda ayollar ko'pincha erkinlik va mustaqillikdan mahrum, ularning taqdiri erkaklar tomonidan belgilangan. Bu romanida ayollarning ruhiy holatini, ichki kechinmalarini va ularning hayotdagi o'rni haqida chuqur tasvirlar yaratgan. Ayollar obrazlari romanda faqat tashqi ko'rinishlar bilan emas, balki ularning ruhiy holati, hissiyotlari, orzu va istaklari orqali ham yoritilgan. Cho'lpon ayollarning ruhiy holatini tasvirlash orqali o'z zamonining ijtimoiy, oilaviy va ma'naviy masalalarini, xususan, ayolning ichki dunyosini ifodalashga muvaffaq bo'lgan. Bu ayolning o'zini anglash, o'z orzulariga erishish, shaxsiy erkinlikni qo'lga kiritish masalalari roman davomida ko'plab nozik sahnalar orqali tasvirlanadi. Biroq, bu jarayon ko'plab to'siqlar va qarama-qarshiliklar bilan to'la. Roman davomida ayollar ko'pincha o'z orzularidan, istaklaridan ko'ra jamiyatning talablariga bo'ysunishga majbur bo'ladi. Ayol va erkak o'rtasidagi munosabatlar ko'pincha ijtimoiy rolga asoslanadi, bu esa ayollarning o'ziga bo'lgan ishonch va erkinlikni cheklaydi. Biroq, ba'zi ayollar o'zining ichki erkinligini izlashga harakat qiladi, bu esa romandagi asosiy konfliktlardan biriga aylanishi mumkin. Romanda ayollar ko'pincha oila doirasida faoliyat ko'rsatadi va bu oila tuzilmasi ayollarning erkinligini cheklovchi omil sifatida ko'rsatiladi. Bu kurashning oxiri ko'pincha muvaffaqiyatsiz bo'lishi mumkin, ammo ularning ichki kurashi va erkinlikka bo'lgan intilishi romanda jamiyatning o'zgarayotgan qadriyatlar bilan uyg'unlashgan tarzda tasvirlanadi. Ayollarning ruhiyatidagi asosiy ziddiyat, bir tomondan, jamiyatdagi ixtiloflar bo'lsa, boshqa tomondan o'z istaklari va orzularini ro'yobga chiqarish istagi orasida yuzaga keladi. Masalan: Zebi, romandagi asosiy ayol qahramonlardan biri bo'lib, uning ruhiy holati va ichki kechinmalari romanning markaziy mayzularidan biridir.

Zebi o'zining sevgi, oila, erkinlik va ijtimoiy qarorlar o'rtasidagi ziddiyatlarini boshdan kechiradi. Uning ruhiyatidagi o'zgarishlar, orzulari va ichki kurashlari doimiy tasvirlanadi. Zebi o'zini o'zgartirish, shaxsiy erkinlikka erishish istagi bilan hamda jamiyatdagi o'z o'rnini izlash bilan to'qnashadi. U o'zining oila ichidagi roli va shaxs sifatidagi o'zligini anglashga harakat qiladi, bu esa uning ruhiy iztiroblarini keltirib chiqaradi. Aslida, Zebining eng go'zal ma'naviy xislatlari: odob, ibo, hayo, yorug'likka talpinish, san'atni sevish kabi fazilatlarini hayotiy bo'yoqlarda, xalq milliy ruhiyatidan kelib chiqib tasvirlaydi. Roman qahramoni Zebi ijtimoiy tengsizlik, nohaqlik hukm surgan jamiyatda ojiz va yolg'iz. U hayotda o'z oilasida ham mutaassib ota – Razzoq so'fi zulmi ostida yashaydi. Yaxshiki, Zebining ko'ngliga qaraydigan yagona inson, o'zi kabi sofdil, onasi Qurvonbibi bor. Shuning uchun ham asardagi Zebi orqali ayollar erki o'z qo'lida emas, ular shu aytilgan qonun- qoidalarga bo'ysunishi lozim. Ularning qalbi iliq gaplarni tushunmaydi, hattoki eng yaqin insoni bo'lsa ham, birgina ona tushunadi. So'zi ham, turqi ham sovuq, diniy ilmlardan tuzukroq xabari yo'q, lekin machitdan beri kelmaydigan, hayotda omadsiz kishi bo'lgan Razzoq so'figa adib bunday aniq ta'rif beradi: “So'figa eng ma'qul bir masalani bo'lsa ham uqtirib, roziligini olmoq uchun yo o'zining piri, yoki katta bir davlatga ega bo'lish kerak edi. U odam o'z tenglaridan hech birining hech qachon hech bir gapini tinglagan emasdi. Ayollardan maslahat, ayniqsa o'z xotinidan bir taklif eshitmoq uchun Razzoq so'fining qayta boshdan bunyodga kelishi kerak bo'lardi...” Zebining ruhiy holatini aniq, ravshan ko'rsatishga, sharqona andisha, ibo, samimiyat, bokiralik pardasiga burkangan qiz ko'nglidagi yashash zavqi, orzular dunyosi, intilishlar olamini reallashtirishga muvaffaq bo'ladi. Bu borada u ko'proq hissiy idrok kuchidan quvvat oladi. Yana bir misol, O'rtog'ining bu mehriga javoban Saltanat uning qo'lidan supurgini tortib olib, yordamlasha boshlaydi. Zebi dugonasini urintirmaslik uchun, supurgini qaytarib olishga urinadi. Bir-birini quvalashib, shodlanadilar. Demak, bu dugonalarining ko'ngli hali sof tuyg'uga ega. Shu payt Razzoq so'fi kirib qolgan paytdagi keskin o'zgarishni Cho'lpon bunday so'zlar bilan ifoda qiladi: “O'z

uyining qabristonlar qadar jimjit, xonaqohlar qadar unsiz, o‘z ko‘ngli qadar tund va xo‘mraygan bo‘lishini istagan Razzoq so‘fi xuddi shu ola-to‘polon ustiga kirib keldi! Eshikdan kirar-kirmas ovozi boricha: Bu nima qiyomat!!! – deb shovqin solishi ikkala yosh qizni chaqmoq tekkan daraxtday turgan joylarida qotirib qo‘ydi”. (9-bet). Cho‘lpon mazluma, baxtga tashna o‘zbek qizining madaniy qoloq va johil otasidan cho‘chishi va istihola qilishini bayon qilib o‘tirmasdan, Zebining mana bu so‘zlari bilan Razzoq so‘fi ruhiy olamiga nazar tashlaydi: “ – Ko‘ngli o‘lsin, yumshagan vaqtini ko‘rganim yo‘q! Katta-katta xarsangtoshlarni soy bo‘yiga devlar tashlashgan, deydi... Eng kattasini otamning ko‘kragiga tashlab qo‘yib, “Mana shu sening ko‘ngling!” deganmikin, yashshamagurlar”. (18-bet). Bu voqeadan ko‘rinib turibdiki, bu qahramonlarning yuragi hamon qo‘rquvda, chunki ularda mustaqil erki yo‘q. Ular hamon kimlarnidir siquvi ostida. Ruhiyati tushkunlikda. “Men”ida qo‘rquv bor deb hisoblayman.

Xulosa, “Kecha va Kunduz” romanida ayollarning ruhiyat tasviri juda murakkab va chuqur. Cho‘lpon ayollar obrazlari orqali o‘z zamonining ayollarining ichki iztiroblarini, orzu va istaklarini, shuningdek, ijtimoiy va oilaviy tuzilmalardagi kurashlarini samarali tarzda aks ettirgan. Roman davomida ayollarning ruhiy holatlari ularning hayotdagi o‘rinlari, orzulari, jamiyatdagi qarama-qarshiliklar va ichki kurashlar orqali tasvirlanadi. “Kecha va Kunduz” romanida ijtimoiy masalalargina emas, so‘z san’atkorining o‘zligi ham ifodasini topgan. Adib ruhiyatidagi ichki konflikt – jilovlashga majbur bo‘lgan his tuyg‘u, xohish-istaklari roman matni tagqatlamida aks etgan. Cho‘lponning dunyoqarashi va uslubiy individualligi yozuvchi ichki “men”i bilan romandagi musharaklikni anglash, ko‘rsatish va anglatishga intilish orqali kashf etiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

- 1.Норматов У. Қаххорни англаш машаққати. – Т.: Университет, 2000.
- 2.Каримов Н. Ойбек. – Т.: F. Фулом нашр., 1985.
- 3.Каримов Б. XX аср адабиётшунослигида талқин муаммоси (Қодирийшунослик мисолида): Фил. фанлари докт... дисс. автореф. - Т.: 2002.

4.Қўшжонов М. Ойбек маҳорати. - Т.: Ўзадабийнашр, 1965.

5.Қуронов Д. Чўлпон насри поэтикаси. - Т.: Шарқ, 2004. - Б. 359.

6.Тўйчиева Ш. Чўлпоннинг “Кеча ва Кундуз” романида ижодкор дунёқараши ва бадиий услуб муаммолари - Фил. фанлари докт... дисс. автореф. - Т.: 2006.

7.Чўлпон. Асарлар. Уч жилдлик. /О.Шарафиддинов таҳрири остида. Ж.2. Роман. Ҳикоялар. Сафарнома. Таржималар. - Т.: Адабиёт ва санъат нашриёти, 1994. – Б. 7.

8.Шарафиддинов О. Абдулла Қахҳор. - Т.: Ёш гвардия, 1988.

